

KSAVER MEŠKO:

PREVARE.

ČRTICA.

olnce se je nagibalo k zatonu, ko se je Jakob Zalesnik vrnil iz mesta, kamor je bil šel k tamošnjim znancom po slovo. Pred štirimi dnevi je prišel iz Prage k materi, a jutri spet odpotuje.

Matere še ni bilo doma, ko se je vrnil... „Na njivi je“ — je pomislil... „Gotovo me ne pričakuje tako zgodaj nazaj. Méni pač, da ostanem v mestu do noči. A kaj naj počnem tam, ko pa smo si vsi tuji!“

Bolno in tesno mu je bilo ob tej misli. Sicer pa mu to priznanje ni prišlo šele v tem trenutku. Odkar se je vrnil, ga čuti v srcu kakor skelečo rano.

S stoterimi lepimi nadami se je vrnil v rodno selo... „Doma se okrepi; v prosti prirodi božji spet ves oživim in se prerodim; ob materi in ob domači družbi se mi duh razjasni in okrepi za nova, veličastna dela...“ Prišel je; a česar je pričakoval, ni našel. Takoj ob vrnitvi se mu zazdelo vse drugačno. In te štiri dni, ki jih je preživel doma, se mu je to spoznanje le še utrdilo... „Vse tuje — vse mi odtujeno.“ —

Ko se je vrnil in našel hišo zaprto, ni šel na njivo k materi po ključ. Sedel je na staro klopico pod širokovejnato črešnjo... Hiša Zalesnikovih je stala samotno, kakih deset minut oddaljena od vasi — glej, tam za zelenim siljem sredi polja se bele vaške hiše... Iz dveh dimnikov se je vil belkast dim... „Najbrže imajo delavce in kuhajo že večerjo“...

Tam na desni, pol ure od vasi pa leži mestece. A od doma Zalesnikovega se ne vidi...

Jakob se je zagledal in zamislil v večerno prirodo in v zaton solnca, ki sta s svojimi čudovitimi barvnimi akordi in niansami že odnekdaj očarjala njegovo umet-

niško oko. Pogled mu je plul zdaj po polju sprostitrajčem se daleč tja do vznožja gor, zdaj do gozda za kočo. Pri tem pa so mu v duši vstajali nekdanji dnevi, spomini na mladost se se mu oživljali.

Zamislil se je tja daleč nazaj, do najnežnejše mladostne dobe. Preživel jo je v uboštvu, in vendar se mu sedaj dozdeva, da je bila krasna, kakor življenje v raju...

Njegov oče je bil zidar in slikar na kmetih. Umrl je, ko je bil Jakob v devetem letu. Morda je tičalo v očetu precej umetnika. A daleč od sveta, ubog in živeč od dela, se ni mogel razviti. Belil in slikal je kmetom sobe, tupatam še kako vaško kapelico, a više se ni povzpел.

Od njega je podedoval sinček umetniški dar in ljubav do slikarstva. Prirojeni čut se mu je bolj in bolj razvijal. Živeč v krasni prirodi, je vzljubil njeno lepoto, se bolj in bolj pogrezal in zamišljal v njo, jo nabiral v svojo dušo ter si tam nakopičil cel zaklad barv in sujetov. Ker pa jih ni mogel drugače porabiti, je poslikal domačo kočo.

S temi poizkusi je zbudil zanimanje domačega župnika. Ta je opozoril nanj nekoga znanca, slikarja v Pragi, ki je bival nekaj časa pri njem na počitnicah. Ko je umetnik videl začetna dela Jakobova, je v njih takoj spoznal lep talent in je vzel petnajstletnega fanta s seboj v Prago.

Šest let je ostal Jakob v Pragi. Njegov talent se je pod spretnim in previdnim vodstvom mojstrovim razvijal lepo in močno. Dela, ki jih je v zadnjem času poslal v svet, so njegovemu imenu pridobila splošen ugled in laskavo priznanje.

Sedaj pa se odpravlja na daljše potovanje v deželo lepote in umetnosti, v solnčno Italijo... Veliki upi prevzemajo njegovo mlado dušo. „V Italiji najdem novih misli

in sujetov. Njena čudovita prirodna krasota in nesmrtni umotvori zbudé duha k novemu poletu . . .“

* * *

A preden odpotuje, je obiskal še mamico. Že dolgo se je veselil teh dni. Ali ko je sedaj prišel v rodni kraj, je bil razočaran. Spoznal je, da je doma tujec; in na rodni zemlji mu je bilo tesno . . .

Sedaj pa se zopet poslavlja od nje . . . Sedeč pred hišo in zroč tja čez ravan, se je spominjal, kako je majhen dečko dostikrat ves zavzet in očaran opazoval ravno to polje in ta gozd ob rodnem domu, kako ju je čestokrat, istotako kakor sedaj, objemal in poljubljal z zadivljenim pogledom.

Spominja se: ko se je na sprotiletje po polju valovilo zeleneče žito, kakor se valovi sedaj, vse preplavljeno in pozlačeno z zlatom zapadajočega solnca, mu je srce vztrepetavalo, kakor bi se mu pozibavali v njem lahki valčki. Sedaj ve, kaj je bilo to: čar prirodni je zbuja v njem dremajoče umetniško čustvo; lotevalo se ga prvo hrepenenje, da bi mogel prijeti to lepoto ob sebi, jo obdržati pri sebi ter ji dati nekak viden izraz. A njegova moč je šele poganjala kali, šele porajala se je, ni še mogla delati in ustvarjati: zato njegov nemir, njemu samemu nerazumljiv . . .

In ko je jeseni vse rumenilo, ko so na njivah smodili in žgali strnišče, da se je nad vsem poljem valil mlečnat dim ter polnil vzduh s ščemečim vonjem, tedaj se mu je naselilo v srce neko bolno čustvo: kakor bi odhajalo od njega nekaj dragega, kakor bi izgubljal nekaj lepega, nekaj iskreno ljubljenega, kakor bi ob njem nekdo umiral in bi on plakal za njim . . . Sedaj umeva i to: odhajala je prirodna veselost, prirodna lepota je bledela; in ker jo je njegovo umetniškočuteče srce toplo ljubilo, se je žalostilo za njo . . .

Prišla je zima ter vse polje zasnežila z debelo belo plastjo. Ravan pred kočjo je bila žalobna in prazna — in tudi v njegovo srce se je naselila praznina . . . Otožnost

in onemelost in osamelost krajine je odsevala v njegovem srcu, ker je to bilo tesno navezano na ta kraj, na ta košček zemlje, ki mu je bil tedaj svet. Z vsemi mislimi je ljubil to polje, ker je bila njegova rodna zemlja, ki je videla njegov vstop v življenje, ki je prva čutila na sebi njegove slabotne korake, ki ga je vso mladost nosila na svojih prsah ter ga redila in živila s svojimi darovi . . .

Z isto veliko in iskreno ljubeznijo je ljubil šumo za kočjo. Ljubil jo je v njenem tihem miru, ko je večkrat stala za hišo, kakor bi je niti ne bilo več. Včasih mu je ob tem mlru prišla misel: „Kaj pač tako molči? Ali spava in sanja, ali pa nemara moli?“ —

Ljubil pa je gozd tudi, ko je završal vihar v njem, in je drevje bolešno vzdihovalo in stokalo. Tedaj ga je ljubil s sočutno ljubeznijo, ki bi rada pomagala, če bi količkaj mogla.

Ljubil je tihe prostorčke v lesu, kjer je čestokrat ležal na volnem mahu ter sanjavo zrl v nalehko se zibajoče vrhove nad seboj. Tajinstveni šepet vej, ki so se kakor ljubeče sklanjale druga k drugi, mu je budil v duši lepe misli in prijetne sanjarije. Nekaj skrivnostnega mu je velo v dušo ter mu zbuja nekak daljni nerazločljiv odmev. Sedaj umeva tudi to: to je bil odmev tihe pesmi lesa in prirode o vsevečni ljubezni, ki je bila tedaj njemu še neznana . . .

Vse to je bilo tako krasno in vse to je tako močno ljubil. Njegovo življenje je bilo tesno in ozko spojeno z vsem tem — menil je, če bi ga odtrgali od tega koščka zemlje, bi umrl.

In res so ga odtrgali — življenje ga je vzelo na svoje valove ter ga poneslo tja venkaj na veliki ocean. In glej, ni umrl! V začetku mu je pač bilo bolno in težko pri srcu; z vročim hrepenenjem je koprnal po domačem logu, po idiličnem polju z njegovim krepkim svežim vonjem. A polagoma se mu je boleost umirila, hrepenenje je zadremalo. Uspavali so ga novi vtiski; hrepenenje po novih ciljih, ki jih je zazrlo srce, je umirilo hrepenenje po domu. A povsem umorilo ga ni.

Vrnil se je — in vrnil z nekdanjim hrepenenjem . . . In glej, narodo je našel, kakor jo je zapustil. Polje pred njim je tudi sedaj istotako nežno in sveže, kakor je bilo za njegovih mladih dni: kakor nekdanj se na njem nalahko valovi žito v bujnem zelenju. In gozd, čigar vrhovi gore v rdeči večerni zarji, čigar vejevje šušti v tajnih glasovih, kakor bi pobožno molilo večerno molitev — glej, ali ni istotako krasan kakor nekdanj? Ali ni vse kakor nekdanj? Poglej!

Pač res, vse to očarja in omamlja njegovo oko. In vendar je v vsem tem nekaj tujega. Čuti, da vsa ta lepota ob njem ni več zanj, da mu je odtujena. In ta rodna zemlja se mu nekako izmiče izpod nog — izgublja jo; vezi, ki so ju nekdanj spajale, so popustile. In tako sta se oddaljila, odtujila . . . In zato pogled na to zemljo njegove duše ne razplamti z nekdanjo ljubeznijo. Ljubi sicer to zemljo, a ljubi jo z ljubeznijo umetnika — njeno idilično lepoto ljubi. Ne ljubi pa je več s čisto ljubeznijo otroka, z ono vročo ljubeznijo, ki je bila vsa proniknjena z neizrazljivo hvaležnostjo, da ga je zredila in vzgojila.

Jasno čuti to, in žalost ga premaguje: rad bi jo ljubil istotako vroče, čisto in nesamopridno kot nekdanj. Ne sramoval bi se, ne, le srce bi si olajšal, če bi se mu storilo mehko in blago, da bi zaplakal in s solzami hvaležnosti in ljubezni orosil grudo, ki ga je rodila in redila. Pokleknil bi in poljubil zemljo, ki je prvič stopil na njo, ki je gledala njegovo brezskrbno mladost.

A tega ni mogel storiti; zdelo se mu je, da bi se hlinil in lagal . . . „Lepa je ta zemlja in krasna kakor nekdanj. In vendar stojim tujec na nji — kakor izrvan iz nje . . . Tuj sem ji, in ona je meni tuja.“

Duša mu je trepetala od otožnosti . . . „A kako to? Kako da sva si tuja? . . . Ali naju je odtujil svet? . . . Ali sva si tuja, ker hrepeni moje srce zdaj po drugih ciljeh, kot je hrepenelo v mladosti, ker pozna tudi drugo ljubezen kakor v nekdanjih dneh?“ . . .

Pogledal je na svoj pot pred seboj — in pred seboj je zazrl svoje cilje in svojo

novo ljubezen, ljubezen do umetnosti, zazrl te cilje vse ponosne in vse krasne, ožarjene s slavo in veličastvom. „Glej, tudi ti imajo pravico do mene — del mojega življenja so, ki si mi ga dala ti . . .“ A to ga ni potolažilo, ker ga ni zblížalo z rodno grudo. „Ali si tako samoljubna, da ljubezni do drugih ne maraš in ne odpuščaš? . . .“

A rodna zemlja se je razprostirala pred njim vsa krasna in veličastna v zlatu zahajajočega solnca. In molčala je kakor užaljena . . .

Mlademu umetniku pa je bilo težko, da bi zaplakal. Čutil je, da jo izgublja — izgublja za vedno . . .

„Tuja . . . tuja . . .“

In glava se mu je v težki bolesti sklonila na prsi.

* * *

Tuj tudi rojstni dom, ki ga zre ob sebi!

Nekdanj mu je bila ta kočja svet. In raj mu je bila. In ljubil jo je z ljubeznijo tako veliko, kakor bi ljubil ves svet, in z ljubeznijo tako gorečo, s kakršno se more ljubiti le raj nedolžnosti in nebeške sreče.

In zdaj? Vrnil se je vanj z lepo in prijetno mislijo, da bo preživel v njem nekaj dni ves srečen in blažen. A ko je stopil vanj — glej, ali ni prišel tujec pod tuj krov?

Domači prostori ga niso pozdravili z isto prijaznostjo, ki so ga pozdravljali in sprejemali z njo nekdanj, ko se je zvečer vračal iz vasi, s paše, iz šume. Znane stene z njegovimi slikarjimi so mu bile tuje; tuje so ga gledale njegove lastne slike . . . Glej, ali se ne čudijo in ga ne vprašajo: „Kdo si? Kako prideš k nam? . . .“ „Ali me res ne poznate?“ — Molčé ga motrijo kakor bi se domišljale: „Pač — dozdeva se nam . . . A če si res, si se zelo izpremenil . . .“

Izpremenil! Da, res, sam nekako nedoločno čuti isto . . . „A tudi tukaj se je brž vse izpremenilo . . .“ — Hotel jim je še reči: „Tako ste vsi tuji — ve stene, podobe, okna . . . In tako tesno je vse . . .“ A molčal je ter razočaranje zaprl globoko v dušo. Tam pa mu je rodilo pekočo bol.

S to bolj je zvečer legel v posteljo. In vso noč je govoril s to boljjo . . . „Ali se je tukaj res vse izpremenilo? In kako to?“

Zjutraj je mati opazila, da je bila v Jakobovi postelji podzglavna blazinica mokra . . .

Slikar je upal, da se naslednje dni prijatelji z domom, da mu v srcu oživi spet stara ljubezen, in da ga tudi dom spozna, se ga razveseli, ga priklene nase z nekdanjo močjo in naveže nase z nekdanjimi vezmi . . . In ko ga bo čez nekaj dni zapuščal, se bo težko ločil, s seboj pa ponese ljubezen do rodnega doma in hvalen spomin nanj.

Sedaj pa sedi tukaj pred domom ter ga gleda. Blizu mu je, da bi ga prijel, objel. In vendar je daleč od njega . . . „Brez doma sem . . . popotnik . . . tujec! . . . Odtujil se mi je . . .“

Čutil je, da ga dom ne priklepa nase niti z eno krepko vezjo, da ga ne zadržuje pri sebi . . . „Lehko ga bom zapustil . . . A da se mi je on, ki je slišal moj prvi jok in moj prvi nasmeh, ki je videl moje prve korake, ki me je videl rasti in se razvijati — da se mi je on tako odtujil . . .“

Zazeblo ga je globoko v srcu. In zadelo se mu je, da ga je dom kruto varal, da se je neodpustljivo pregrešil zoper njega . . .

„A bodi — tujec sem se vrnil vanj, tujec ga zapustim. Ničesar mu ne očitam . . .“

Nenadoma pa mu je nekje globoko v duši zatrepetala trpka in mračna misel: „A kaj, ko bi bilo vse kot nekdanj — in bi izpremembra bila edino le v meni?“

A ta misel je bila le trenutna. Ustrašil se je in zato jo je takoj prepodil, ne da bi ji le najmanj verjel: bila je pretrpka . . .

* * *

In tudi vse drugo mu je bilo odtujeno in tuje. —

Menil je, da med domačo inteligenco najde somišljenikov, prijateljev . . . „Pri teh najdem ljubezen do lepote in umetnosti: in zato bodo umevali mojo ljubezen in obenem mojo dušo, ki je vsa proniknjena od

te ljubezni, od ljubezni do lepote in do umetnosti. In tako se jih oklenem krepko in trdno, da po njih vse življenje ostanem v dotiki z domom, da ga nikdar ne izgubim izpred duše in iz spomina.“

V pondeljek se je bil vrnil; v torek zvečer se je inteligenca zbirala v klubu. Tudi Jakob je šel tja. A prav kmalu si je priznal med zgovorno družbo: „Prevara!“ . . .

Njihovo zanimanje za umetnost je bilo le površno in smešno diletantsko. Ljubezni do nje, pa vobče niso imeli. Kar je slišal o umetnosti, je bilo nekaj površnih in vsakdanjih fraz: da so brali kritike, ki so se vrlo ugodno izražale o njegovih delih. A že pri teh besedah je Zalesnik videl, kako oprezno vsak stopa: po tujem potu hodi — neznan mu je, ni ga vajen. In navrh se mu je dozdevalo, da vse to ni govorjeno iskreno in odkritosrčno. Glej, ali ne preži za lepo zunanostjo teh fraz nekaj nelepega, odurnega in gnusnega? . . . „Ej poznamo te, prijatelj: sin kmetiškega zidarja in slikarja za silo! Ne prideš daleč . . .“ Vedel je: to je bila zavist, kakršne so zmožni le domačini in naši ožji znanci . . .

In ker so bili vsi ti ljudje v umetnosti tujci, in ker so bile njihove duše preplitve, da bi razumevale njeno lepoto in govorile o nji z vznesenim zanosom, so takoj krenili na druge poti. Govorili so o veselich, o izletih, o pitju, o flirtih, in odsotne so s'rupeno obrekovali . . .

„Kako tuji!“

Duša Zalesnikova je živela le umetnosti, vsa je bila oduševljena, opojena od njene lepote, zato se je čutila samotno in tujo med temi ljudmi . . . „Njihove duše goje drugačno ljubav, hrepenijo za drugačnimi cilji . . . Tujci so mi, in dozdeva se, da sem tudi jaz njim tujec . . .“

In bilo mu je zoprno v ti družbi, zato jo je kmalu zapustil. —

Danes pa se je spet premagal ter šel po slovo h glavam mestne inteligence. To slovo je bilo kratko in hladno — kakor se poslavljajo tujci. Ko je odhajal iz mesta, da spet zabrodi za leta v svet, ga nihče ni

zadrževal, nobena roka se ga ni oklenila toplo, iskreno in prijateljsko. Nikogar ni bilo, ki bi ga s svojo ljubeznijo opomnil, naj se spominja njega in z njim rodne zemlje in svojega doma. — —

Eden bi menda bil, ki bi ga umeval. Takoj na dan po dohodu ga je obiskal, obiskal ga je tudi danes — za slovo. A govoril je le z njegovim duhom — stoječ dolgo časa ob njegovem z zimzelenom obrastlem grobu.

je spoznal iz besed drugih, posebno iz besed mojstra in učenika.

Bil je mož s čutečo dušo in z mehkim srcem, polnim ljubezni do Boga, do bližnjega in do umetnosti. Bil je plemenit mož, Iz njegovih oči sta odsevala milina in sočutje —; celo veliko in blago njegovo srce je gledalo iz njegovih oči.

Srce tega moža bi mu danes ne bilo tuje, ono bi ga najbrže umevalo. A sedaj je

DESETNICA.

FR. DOBNIKAR.

To je bil župnik, ki mu je bil pokazal pot v življenje: že leto nato je umrl, še v mladih letih . . .

Na njegov grob je prišel s počutki tako svečanami, kakor bi šel v svetišče. In dolgo je s sklonjeno glavo ter potopljen v misli in spomine stal ob gomili. S hvaležnostjo in ljubeznijo se je spominjal srca, ki je našlo tukaj tihi mir. Poklical ga je iz groba — in svečenik je vstal ter stal pred njim, kakor ga je videl nekdan Jakob sam in kakor ga

legel, da se od truda in dela in bolesti in prevar spočije v nezdravnem spanju . . .

In tako ga tudi ta sedaj ne umeva, tudi s tem sta si odtujena in tujca: živi in mrtvi so si vedno in vsi tujci, in bodisi da so si v življenju bili še tako bližnji, ljubi in dragi . . .

Tako mu je vse odtujeno in tuje . . .

* * *

Tuja mu je tudi mati, in on se čuti nji odtujenega.

V tujini si je tolikokrat želel nazaj k nji. Res mu je sicer med vztrajnim učenjem in napornim delom njena podoba večkrat izginila izpred oči, se mu oddaljila, otemnela. Čimbolj je rasla njegova tvorna moč, čimbolj vztrajno je delal, čim višje je stopal po potu k slavi, tem redkejšje mu je stopala materina podoba pred dušo. Izgubljala se je v kaosu načrtov in osnutkov. A ko so prišli dnevi oddiha, se je je spet spominjal. In tedaj je mislil s tem večjo ljubeznijo nanjo. V srcu je vedno gojil otroško, nežno hvaležnost do nje . . . Kakor otrok se je veselil trenutka, ko se vrne k nji, in prav po otročje se ga je veselil . . . „Kako bo vesela in radostna, ko se vrnem imeniten in slaven . . .“

A često so se mu ob ti otroškolepi misli porajali dvomi . . . „Saj ona tega ne umeva . . .“ In že sam ta dvom je na njegove svetle misli in solnčno veselje razprostrl mrzlo senco. Hipoma se ji je čutil odtujenega, postalo mu je težko in žalostno . . .

In res, kar se mu je poprej domnevalo, se je zgodilo. Ko se je vrnil, se je mati veselila le njega — z veseljem neuke kmetiške ženice. „Kako si vzrastel . . . In kako gosposki si — skoro pregosposki . . . In zdrav si tudi, in gotovo se ti dobro godi, ker si tako okrogličen.“

Pripovedovala mu je, da je dostikrat mislila nanj in si želela, da se kmalu vrne. In nadolgo in naširoko mu je opisovala malozanimive dogodke doma, v vasi in v fari. A njegovi uspehi, njegova umetniška slava so ji bili tuji. In ko ji je pričel govoriti o svojih delih in načrtih za prihodnost, je menila: „Le nikar se preveč ne uganjaj z delom, da ne zbolíš . . .“

Pogledal ji je v oči; in videl je: „Tuja — tuja . . .“ In v dnu duše ga je spekle in zbolelo . . . In vse te dni, kar je bival pri nji, se njuni duši nista zbližali: ni bilo mogoče, vsaka je hodila druge poti.

In sedaj, ko se kmalu spet za leta loči od nje, čuti: rad bi bil kakor nekdanj! Rad bi jo ljubil z isto ljubeznijo kakor v mladosti. S takim iskrenim zaupanjem bi ji rad

razodel vse misli, ji potožil vso srčno bol, kakor je bil vaje v otroških letih.

A ne more več. Kakor bi prepad zijal med njima.

„Tuja . . . tudi ona tuja . . .“

Krvave solze bi plakal nad to prevaro in po oni ljubezni, ki ju je družila nekdanj . . .

* * *

In še po nekom je hrepenel z vsem srcem, še nekoga se je veselil z vso dušo.

Kolikokrat mu je vsa ta leta v ateljeju sredi dela zastala roka, se mu povescila, oko pa se mu je sanjavo zagledalo v praznino pred njim! A ni zrl praznine, gledalo je nežen, mehkega obrazek, ovenčan in kakor ožarjen z bujnimi zlatimi kodri — in dvoje velikih, črnih oči mu je sijalo naproti. Zrle so ga sanjavo in zamišljeno, da se je včasih prav začudil: „Kako resno in otožno gleda! Kakor bi ne bilo še vse življenje pred njo — življenje s cvetnimi stezami in z veliko, toplo srečo . . .“

A tako je gledala vedno. Spominja se teh oči izza njenih otroških let — tri leta je bila mlaša od njega — in spominja se tudi, da je že tedaj sevalo iz njih vedno nekaj zamišljenega in otožnega. Četudi so se ji včasih mala, rdeča usteca smejala tako zvonko in radostno, iz oči ji odsev otožnosti nikoli ni povsem izginil. Tik ob veselju je venomer prežala žalost, da ga takoj izpodrine in izžene . . .

Te njene oči in njen obraz, ki ga je zrl za mladih dni tolikokrat, ne da bi se prav zavedal njegove lepote, je globoko v duši ponesel s seboj v tujino. In tamkaj se mu je čestočas vzdrnil med delom ter mu vznemiril dušo. Njena podoba mu je dostikrat prihajala pred misli, hipno kakor sen in lepa kakor jasna prikazen iz drugega sveta. Čestočas mu je roka dolgo počivala, in duša mu je vsa zavzeta in strmeča zrla lepoto tega otroka iz domačega sela . . .

Zaglobil se je v delo in delal odločno in vztrajno, da se obrani brezplodnim spominom, ki mu budijo v srcu le bol in hrepenenje. Čopič mu je naglo drsal po platnu

— a glej, ko je obraz očrtal določneje, se je začudil . . . „Lenica!“ —

Da, vse to so bili njeni obrazi, zdaj v vseh nežnih črtah, zdaj v posameznih delih: njena bradica, njena mala usteca, njene velike, zamišljene oči, njeni bujni lasje — svetli in blesteči, kakor bi od dragocenega bisera odsevali tisočeri žarki . . .

„Lenica!“ — Duša mu je zadrhtela, kolikor se je ozrl na lastni umotvor, na mrtvo platno . . .

Šele v tujini in z leti je spoznal, kako goreče in kako močno jo ljubi. In srce mu je hrepenelo po nji. V nji je bila zanj utelešena in učlovečena vsa umetnost in vsa lepota. In zato je v nji ljubil vse, kar je njegova duša sploh mogla ljubiti . . . In ta ljubezen je bila velika in vroča . . .

Čimbolj se je bližal čas, da se vrne, tem češče je mislil na njo, tem bolj je hrepenel po nji. In ko je že sedel v kupeju ter se bližal rodni zemlji, se je nehoté nešteto krat vprašal: „Kaka pač je?“

Prvi dan po povratku je nalašč šel skozi vas. A ni je videl nikjer . . . V mestu ni maral nikogar vprašati po nji . . . „Če s temi ljudmi govorim o nji, jo ponižam . . .“ A zvečer se ni mogel več premagovati.

„Mati, kako pa kaj pri Detelovih?“

„Pri Detelovih? — Ona — mati — je pred dvema letoma umrla — saj smo ti brž pisali.“

„Da, pisali . . . In drugi so vsi doma?“

„Tončka se je že pred materino smrtjo omožila.“

„Tudi to ste mi pisali . . . In Lenka?“

Težko mu je bilo to vprašanje. In zadelo se mu je, da ga je mati pomerila s posebnim pogledom.

„Lenka . . . Pravijo, da se bo tudi kmalu možila.“

„Možila?“ — Čutil je, da mu glas trepeteta.

Sedaj je videl povsem razločno, da ga je mati pogledala pozornejše in nekako vprašajoče.

„Da. Usnjarjevega Frica iz mesta baje vzame: čestokrat zahaja k Detelovim.“ — —

Jakob je stopil k oknu. Ne bilo bi mu ljubo, da bi mati opazila njegov prebledeli obraz . . . Zagledal se je v noč — bila je temna in mirna in v svoji nemi in v mirni temi nekako grozeča in strašna. Tudi v njegovem srcu je bilo mirno; a tudi ta mir je bil mračen in težak in strašen — mir src, ki odmirajo svojim lepim in svetlim nadam, ki se poslavljajo od življenja . . .

Včeraj proti večeru se je vračal s kolo dvora in slučajno jo je srečal. Prišla je po pešpotu med žitom, in zagledal jo je šele, ko je stala že povsem v njegovi bližini. Bilo mu je mučno, a izogniti se ni več mogel.

„Odkod?“

„Iz mesta . . .“

Pogledal ji je v oči s pogledom, ki jo je pretresel. Zato je takoj pristavila: „Šivati se učim v mestu.“

Slikar je pogledal v stran. Čutil je, da sovraži to mesto, ki mu jo je odtujilo in odvzelo. In njega sovraži. A ne, saj to ni sovraštvo. Sovraži le človek. A v njem ni užaljen človek, užaljen je umetnik, ponos umetnikov. Da je mogla zabiti nanj zavoljo usnjarja, to je zavdalo njegovemu ponosu nezacelljivo rano . . . „Lenica, kako si me ponižala . . .“

A tega ji ni povedal. Molčal je ter zazrl vanjo . . . „Kakor sem jo gledal v sanjah in v trenutkih umetniške ekstaze: učlovečena umetnost in lepota . . .“

Spomnil se je obrazov na svojih slikah . . . „Kako verno sem jo pogodil . . . Ah, saj je bila vsa moja duša prenapolnjena z njo . . .“

Hipoma pa si je zaželel, da bi stale vse one slike tukaj pred njim. V njeni navzočnosti bi jih uničil s par mahljaji. Dvignil bi roko — niti trepetala mu ne bi, ko bi nameraval uničiti delo svojega življenja, otroke svojega duha in svoje moči. Leničine velike oči pa bi ga zrlé otožno in vprašujoče, kakor ga zró sedaj. A ne bi se dal omečiti, ne bi jim veroval . . . „Ker si se mi odtujila.“ Zamahnil bi . . . In če bi ga prestrašena hotela zadržati: — „Kaj sem ti storila, da me moriš?“ — mu roka ne bi zastala . . . „Ker si se mi odtujila . . .“ In ko

bi bilo vse uničeno, bi z lažjim srcem šel svoj pot... „Najini poti so različni, tuji so si. Z Bogom — za vedno...“ In šel bi svoj pot...

Stresel je z glavo... „Kake otročarije! — Saj nisem imel nikake pravice do nje...“

„Dolgo Vas ni bilo doma, gospod Zalesnik.“

„Viče me!“ — Razžalostil se je... „Res, tuja — odtujena...“ Spomnil se je, kako lep in pristrčen si je v svojih sanjarijah vse sem do povratka slikal njujin sestanek... „Kakor nekdanj bodeva — spet otroka s solnčnimi dušami in s srci brez skrivnosti.“

A sedaj je stala ob njem — in ni bila več otrok. Stala je ob njem — in bila mu je tuja. Stala je ob njem — in med njima je stala skrivnost njenega srca, in on je menil, da njena duša ni več tako solnčnočista, kakor je bila nekdanj...

„Dolgo, gospodična...“ Pogledal ji je naravnost v oči, ki so se nekako proseče vpirale v njegove. Postajalo mu je mehko. V duši so se mu rodile lepe misli... „Povej ji, kako si v tujini ves čas mislil na njo...“ A še preden so te besede dobile življenje, jih je umoril... „Govoriš ji besede, lepe kakor molitve — in ona se ti zaničljivo nasmeji, ker ljubi drugega. Ali boš beračil?...“ Pahnil jih je globoko tjadol v brezno srca: „Naj tam spodaj počivajo v veke neizgovorjene!“

A pogleda ni umaknil od nje. In videl je: njene oči so bile kakor nekdanj, le njihova otožnost je bila večja in izrazitejša. Čas jo je poglobil. „In glej, ali ne zró kakor bi iskale sreče... Krasne so! In vendar lažejo!“ — In njena rdeča usteca: komaj vidno so podrhtavala, a ni mogel prav spoznati, ali na jok ali na smeh... „Tvojo bol zrè in veseli se, da trpiš zavoljo nje.“ — Zlati lasje so ji kipeli izpod svilnatega, nekoliko proti temenu potegnjenega robca... „Svoje slike sem venčal s temi lasmi — in ona mi je tuja...“

Srce se mu je vzvalovilo... Zazdelo se mu je, da mu je to dekletce, stoječe krasno in nežno pred njim in vpirajoče z bolnim

pričakovanjem vanj otožni in proseči pogled — da mu je to dekletce storilo krivico, ki je ne more nikdar več popraviti.

In zahotelo se mu je, da jo žali, da jo zadene z ostro besedo prav v srce ter tako z močno roko pretrga vse vezi, ki ga vežejo nanjo...

„Ravno sem se spomnil, gospodična: častitati vam moram.“

Videl je, kako ji je vse telo vztrepetalo kakor pod žgočim udarcem. Videl je, in ni se mu smilila.

„K čemu?“ — Njen glas je bil tih in je drhtel. „Sram je je“ — je pomislil Zalesnik. A v resnici ji je trepetal v neizrecni boli.

„K zaroki in poroki.“

Nepremično in naravnost mu je pogledala v oči, in sicer s pogledom, kakor bi ji ravno kar vsekala smrtno rano. Jakob je videl ta pogled, a neko nelepo in nasilno čuvstvo je vsega tako prevladovalo, da se mu ni smilila. In tudi verjel mu ni... „Ah, ni si pač mislila, da se njene tajnosti tako naglo izvedó.“

V očeh Leničinih so zaigrale solze. Slikar jih je videl; in spomnil se je, da je bila Lenica že nekdanj najkrasnejša, ko so zablesteli v njenih globokih očeh biseri.

Srce mu je zaplalo hitreje. Navzlic gnevu, ki je menil, da ga čuti in mora čutiti proti nji, si je priznal, da mora iti, sicer ji še prizna, kako zelo da jo ljubi... „In berač bodeš stal pred njo!“

„Bili srečni!“ — Njegov glas ni bil več trd in sovražen, a hladen je bil, kakor bi govoril tujec tujcu. Videlo se je, da mu blagoslov ne prihaja od srca.

Zavil je na pot, ki je ona prišla po njem, ter naglo odšel. Lenica pa je stala na razpotju ter nemo zrla za njim...

* * *

Sedeč pred rojstnim domom se je Jakob Zalesnik vsega tega še enkrat spominjal, vse to še enkrat preživel. In vse to ga je navdajalo s ščemečo boleščjo: kakor bi mu te dni doma zasekali globoke srčne rane ter jih še zastrupili.

Obžaloval je, da se je vrnil . . . „Če ne bi bil prišel, ne bi doživel toliko razočaranj in prevar. Dom bi ostal mojemu srcu še zanaprej drag, in drage osebe, ki so mu bile nekdam ljube . . .“

A zdaj mu je vse tuje. Ničesar ni, kar bi ga še vezalo na dom . . . „Vse odtujeno in tuje! — In jaz sem tujec prišel in tujec odhajam.“

Bilo mu je bolno in težko pri srcu, ko je videl, da se je v vsem varal . . . No, tega se ni zavedal, da je teh prevar pravzaprav sam kriv, da je sam sebe varal.

Varal se je v rodni zemlji, varal v domačem krovu.

Rodna zemlja je bila ista kakor nekdam, isti kakor nekdam rojstni dom. Sprejela in pozdravila sta ga z isto iskrenostjo in z isto ljubavjo, ki sta ga ljubila z njo v mladostnih dneh.

A on ni bil več isti. Izpremenil se je. Njegova duša je ljubila druge kraje, zato se mu je enostavna, idilična domača zemlja zdela odtujena. Vajen je bil velikih in svetlih domov, zato mu je rodni dom bil preozek in pretesen in s tem tuj.

Prevara je pred vsem izvirala iz njegove duše. A Jakob tega ni vedel, ne umeval — vsaj popolnoma jasno ne. In priznati si ni maral tega . . .

Tudi v srcu materinem se je varal. Ni gledal več vanj z ono otroško ljubeznijo kot nekdam, in zato ga ni več poznal in umeval. Ni videl in ne umeval ne njene ljubezni, ne njene boli, ko je opazila, da ga dom ni vzradostil . . . „Tuj — ves odtujen . . .“, je mislila žena vse te dni ter skrivaj brisala solze . . . „Da jih ne vidi; to bi ga vznemirilo, morebiti vzloviljilo ter mi ga še bolj odtujilo . . .“ In kazala mu je kolikor mogoče vsakdanji obraz in vsakdanje je govorila z njim. „Tako ga najmanj užalim . . .“

Pri tem pa se ji je venomer vsiljevala misel: „Da ga ne bi bila pustila v tujino! Tujina mi ga je tako odtujila . . . In dozdeva se, da ni srečen v tujini. Doma pa bi živel zadovoljno . . .“

In namesto radosti in veselja, ki je menila, da ga prinese sin s seboj, se ji je naselila v srce le bridka bol nad nepričakovano prevaro . . .

Najbolj krivo pa je sodil Lenico. V nji, ki jo je najbolj ljubil, najbolj hrepenel po nji — v nji se je najbolj varal.

V svojem užaljenem ponosu je bil prenagel in kruto krivičen. In gorje, ki morda sledi ti njegovi nepravčnosti — sam Vsevedni, ki gleda v temo prihodnosti, ga pozna . . . Zalesnik je menil, da trpi le on, da so povzročili bol le njegovemu srcu — a še hujše rane je vsekaj on!

Da bi se pač včeraj, ko je s trpkim slovesom odhajal od Lenice — da bi se pač še okrenil! Da bi se še enkrat ozrl, ji pogledal še enkrat v oči in videl njene solze! Da bi pogledal globoko tja dol v njeno srce in videl njeno ljubezen v njem, in da bi videl vso njeno dušno bol — ne odšel bi bil v gnevu od nje! . . . Da bi se premagal ter mirno in polagoma odgrnil skrivnostni zastor od deviških njenih misli in si ogledal vse tajnosti njene duše in jih tudi — umeval! Videl bi le veliko in gorko ljubezen, ki se je že za mladih dni v njeni duši nevedoma vnela zanj in ki se je sčasom le razplamtela in ki jo je vsa ta leta zvesto hranila njemu. Videl bi, da mu je neomadeževano občevala vso ono nedolžnost in svetost, ki jo je ostavil v nji pred šestimi leti.

A ni se okrenil. Odhajal je . . .

Lenica pa je nemo zrla za njim. V njeni duši se je odprlo brezdno, in vse njene misli so se pogreznile vanj. Le ena je trepetala nad prepadom, in ta je bila za njo grozna in strašna.

„Tudi on — tudi on veruje, kar verujejo drugi . . .“

Njena vest je bila čista, njena duša nedotaknjena. A da vidijo njeno lepoto, da jo občudujejo, da postopajo za njo — ali more komu braniti? In oni — da je prišel nekaterikrat na njihov dom, ali ga je kdaj le z besedico vabila? Domači niso poznali skrivnosti njene duše, nihče ni vedel, da

srce hrani Jakobu in da je hoče ohraniti čisto in nedotaknjeno in zvesto. Menili so pač: bogatega usnarja sin, lepa partija! A nje nihče ni vprašal, ali ga pač mara... Da so ljudje to in ono govorili — kaj more ona za to? Njena vest je čista kakor vest angela božjega...

In sedaj — tudi on! Tudi on, ki je vsa ta leta s tako ljubeznijo mislila nanj, ki ga je pričakovala s takim hrepenenjem... „Tudi on!“

Gledala je za njim — rada bi ga poklicala nazaj, da mu vse pove — poprej ni mogla govoriti, vsa zmedena je bila. A tudi sedaj ji je manjkalo moči: ustnice so ji šepetale le nerazločne besede.

Zrla je za njim — a že ga ni več videla: žito ga je zagrnilo in zakrilo, kakor bi se potopil v njegovih valovih... A ni se; ne ostane v njeni bližini — šel je, da se nikdar več ne vrne k nji... nikdar več...

Ni se mogla več premagovati. Po mehkem licu so se ji vsule solze ter ji padale na deviške prsi, v travo ob potu, v prah, na nemo, brezčutno mater zemljo... Ah, ko bi imela še mamico, da bi naslonila bolno glavo na njene ljubeče prsi ter izplakala na njih svojo veliko bol! A na vsem širnem svetu nima sorodne duše, ki bi se ji zapala brez bojazni, vdano in prijateljski ter ji potožila vse svoje neizmerno gorje. Ono srce, ki je menila, da ji je najbolj sorodno, jo je ravnokar zavrlo...

S solznimi očmi je zrla tja po praznem, samotnem potu.

„Odšel je. Njegov pot gre daleč odtod — v tujino. In moj pot — kam se vije?“

Da bi ga bilo tukaj konec! Z vso dušo je zahrepenela po enem: leči in za vedno usnuti! — —

Da bi pač Jakob vse to videl, da bi za to vedel in to umeval! A vsega tega ni videl. Zato je odhajal od nje užaljen v svojem ponosu in z gněvom v duši.

Vobče Zalesnik ničesar ob sebi ni več umeval, ker je bil odtujen rodni zemlji in ljudem na nji...

Odpeljati se je mislil drugi dan šele popoldne. A ob vseh teh prevarah, ki jih je doživel te dni, mu je bilo tako mučno doma, da je materi zvečer naznanil, da se odpelje zgodaj z brzovlakom.

Mati ga je poslušala zavzeta in žalostna... „Ali se ti tako mudi od doma?“

„Zjutraj je ugodnejša zveza...“ Pogledal jo je in v očeh ji je videl trepetati solze. Razsrdil se je sam na-se in zastudil se sam sebi... „Kaj se hliniš in jo varaš!“ — „In sicer — štiri dni sem bil doma“ — je menil, kakor bi se opravičeval.

„Štiri dni... in šest let te ni bilo... Stara sem, bogvé, ali te še kdaj vidim.“

Zasmilila se mi je.

„Ali mama, saj ne pojdem v deveto deželo. Italijansko — kaj pa je to!“

Mati je umolknila. Videla je pač, da ga ne more zadržati. Ničesar nima, s čimer bi ga navezala nase... Njena ljubezen? Ah, ta mu je brez cene, tuja...

Ko sta zjutraj odhajala na kolodvor, je solnce ravno vzhajalo v vsi krasoti. Njegovi mehki žarki so preplavljali vso krajino — kakor bi se nad vsem poljem — vse tja do vrhov gora — valovili v ozračju valovi zlatega prahu.

Jakob je molčé in zamišljeno stopal ob materi. Videl je pač veličastno krasoto ob sebi, a čutil je, da ga ne zadržuje, ker ga ne more zadrževati —: vezi, ki so ga vezale nekdanj na te kraje, so popustile, se potrgale. In spominjal se je, da bo kmalu hodil pod še lepšim solncem, da si bo v kratkem naslajal oko in opajal dušo s čudovitimi južnimi jutri in poezije polnimi večeri in nočmi. In srce mu je ostalo zaprto in hladno.

Še manj je sveža prirodna krasota zanimala mater. Solnce njenega življenja odhaja — kaj ji potemtakem hoče ono solnce tam daleč na horizontu? Ah, tudi njeno solnce bo odsedaj tako daleč — kdo vé, ali ga še kdaj vidi njeno hrepenéče oko...

Njena duša plaka, a nima moči, da bi ga zadržala ob sebi, ga krepko in za vedno navezala na-se...

Nad njo je sijalo veliko in jasno solnce, in ob nji se je blestela vsa priroda v jutranji svetlosti ter se smejala v pomlajeni radosti. In vendar je bilo mračno ob nji, mračno in otožno v njeni duši . . .

Ko sta šla skozi vas, se je Jakobu zazdelo, da pred Detelovim domom, ki je bil oddaljen nekaj streljajev od ceste, nekdo stoji . . . „Ali je ona?“ Za hip mu je postalo srce težko in otožno. A stresel je z glavo in pogled obrnil v stran . . . „Kaj hočeš! Nič naju več ne veže . . . Tuja!“ —

Na kolodvor sta prišla le nekaj minut pred dohodom vlaka. Jakob je naglo kupil vozovnico. Slovo je bilo kratko. Mati svoje boli ni mogla več zadrževati: ko mu je podala roko, je zadušeno zaplakala. Njene solze so sinu vznemirile dušo, v srcu se mu je storilo milo in bolno. Sklonil se je nad njeno velo roko ter jo poljubil. Ženica je še bolj zaplakala. Čutil je: „Ljubi me . . .“ A takoj je stopila med njega in njo misel: „A kaj, ko pa me ne umeva . . .“ In odtujila mu jo je . . .

Vstopil je, jo pozdravil še enkrat skozi okno — in vlak je odhajal. Gost dim se je valil za njim po svežem vzduhu, a tudi ta je naglo izginjal.

Tako je izginilo izpred njenih oči, kar je najbolj ljubila v življenju — izginilo in, kakor se ji je dozdevalo, še bolj odtujilo . . .

Napotila se je proti domu. Cesta je bila prazna, nihče je ni motil v njeni materinski boli. Počasi je stopala; in v tistem jutranjem miru je plakala, kakor bi se vračala od pogreba edinorojenega . . .

Pred vasjo je srečala Detelovo Lenico, ki je šla k maši. Tudi ta je stopala počasi

in z onimi mladostnoutrujenimi koraki, s kakršnimi hodimo po svetu vsi mi, ki že v mladih letih nosimo veliko bol v svojih dušah.

„Ali je odšel?“ —

Glas dekličin je trepetal. Zalesnikova jo je pogledala in videla je, da je bleda in ima objokane oči. Sedaj je umevala, zakaj jo je Lenica tolikokrat povpraševala po Jakobu in zakaj je tako rada kramljala z njo o sinu. Dekletce se ji je zasmililo. Da je ne bi še bolj ranila, je odgovorila mehko in nežno: „Odšel!“

Pogledali sta si v oči, videli druga druge bol in šli sta vsaka svoj pot . . .

Lenica se je zagledala tja po železniški progi, ki se je dvigala nekoliko nad njive. Spomnila se je, kolikokrat jo je ravno tako motrila ter s hrepenenjem mislila na dan, ko se vrne po nji on, ki je sedaj odšel . . .

Tako krasen si je mislila ta dan in tako solnčne vse poznejše, ko bo v njeni bližini, ko ga bo videla vsak dan, vsak dan govorila z njim ter se mu tako lepo polagoma in tako lepo nežno izpovedala vseh skrivnosti svojega srca . . .

A sedaj? Lepi sen njenega mladega življenja — kako se je uresničil? Ah, vse njeno žarko hrepenenje, vse težko pričakovanje, vsi sladki upi in vsi krasni naklepi — same krute prevare . . .

In ko je počasi stopala po polju, je ob nji in za njo izginil ves svet. Le železniško progo je videla pred seboj: oh, daleč se vije ta pot, in marsikdo, ki odide po njem, se ne vrne nikoli več . . .

„In moj pot — kam se vije moj samotni, brezsolnčni pot?“ . . .

